

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИНЦИПІВ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ТА ЇХ ОФІЦІЙНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

КОВАЛЬОВА Ірина Іванівна - науковий діяч Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК:УДК: 340.1; 321.01.

В статті розглядається актуальний питання щодо принципів правового статусу людини та громадянина за законодавством України, аналізується діюче законодавство та розглядається питання щодо офіційного закріплення в Конституції України.

Ключові слова: правова система, правовий статус, громадянство, особа, ідея, цивілізоване суспільство.

Правова система взаємовідносин держави і особи включає норми Конституції України, пов'язані з визначенням належності до громадянства і регулюванням відносин із приводу громадянства, а також норми, що закріплюють загальні принципи правового статусу особи.

Основними принципами конституційно-правового інституту прав і свобод людини є закріплення в національному законодавстві прав і свобод, встановлених нормами міжнародного права.

У визначенні правового статусу людини і громадянина важливе значення має не лише загальний обсяг прав та свобод особи, а й ті основні ідеї, які перетворюють сукупність прав і свобод особи в систему.

Принципи правового статусу людини і громадянина – це вихідні засади, на основі яких визначаються зміст і умови реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина [16].

Виділяють такі основні принципи конституційно – правового інституту прав і

свобод людини і громадянина :

1. Закріплення в національному праві прав і свобод, встановлених нормами міжнародного права. Україна, як повноправний член світової співдружності, визнає і гарантує права і свободи особи, що притаманні цивілізованому суспільству. У Конституції України відображено положення Всесвітньої декларації прав людини, яка була затверджена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, а також Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права людини, які вступили в силу у 1996 р. До цих документів також можна віднести і Європейську Конвенцію про захист прав та основних свобод людини і громадянина [11].

2. Принцип невідчужуваності та непорушності основних природних прав і свобод людини та належність її їй від народження (ст. 21 Конституції України) [1].

Принцип стосується основних прав і свобод людини, тобто лише тих, що зафіксовані в Конституції України. Людина має основні права від народження, а не від держави, яка згідно з етатистськими теоріями може «дарувати» чи «відбирати» ці права. Отже, можна зробити висновок, що невідчужуваність і непорушність основних прав і свобод людини означає: а) людина не може бути позбавлена основних прав і свобод; жодне із зафіксованих у Конституції України прав людини не може бути скасоване державою; б) відмова людини від своїх основних прав і свобод є юридично недій-

сною; в) у разі будь-яких порушень прав і свобод людини вони повинні бути поновлені відповідними органами державної влади або законними діями особи, права якої було порушено; г) основні (конституційні) права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України [1], ч. 2 ст. 64 якої забороняє навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану обмежувати принцип рівності конституційних прав і свобод громадян, а ще такі права і свободи: право на громадянство та право змінити громадянство; право на життя; право на повагу до його гідності; право на свободу та особисту недоторканність; право направляти індивідуальні чи колективні петиції; право на житло; право на шлюб; рівність усіх дітей у своїх правах; право на судовий захист; право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб під час здійснення ними своїх повноважень; право знати свої права та обов'язки; заборона зворотної сили закону; право на правову допомогу; право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази; заборона повторного притягнення до юридичної відповідальності; право на презумпцію невинності; гарантія проти самообвинувачення (статті 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України) [1].

3. Принцип рівноправності прав і свобод осіб (ст. 24 Конституції України). Цей принцип імплантовано до Конституції України із Загальної декларації прав людини, ст. 2 якої стверджує: «Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища» [1].

4. Принцип єдності прав та обов'язків людини і громадянина (ст. 23 Конституції України) полягає у тому, що не повинно бути прав без обов'язків, як не пови-

нно бути і обов'язків без прав. Принцип єдності прав людини та її обов'язків перед суспільством знаходить відображення: –по-перше, в наявності у кожного одночасно і прав, і обов'язків; по-друге, в тім, що багато конституційних прав несуть у собі якості обов'язку (правового або морального) [4].

5. Принцип гарантованості прав і свобод людини і громадянина полягає в тому, що, по-перше, конституційні права і свободи гарантуються державою й не можуть бути скасовані і, по-друге, при прийнятті нових законів або внесенні до них змін не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Стверджується, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а остання відповідає перед людиною за свою діяльність. До того ж акцентовано, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

6. Принцип невичерпності прав і свобод людини й громадянина (ст. 22). Принцип невичерпності конституційного переліку прав і свобод людини і громадянина означає, що в майбутньому Конституція України доповнюватиметься положеннями, в яких фіксуватимуться нові права і свободи людини і громадянина. Це пов'язано з тим, що в міру розвитку суспільства усвідомлюються все нові й нові права і свободи, притаманні людині від народження або необхідні для повнокровної участі громадянина в суспільному та державному житті. На певному етапі виникає необхідність їх фіксації в Основному Законі з метою їх гарантування, забезпечення надійного захисту з боку держави [4].

7. Принцип недопущення звуження змісту та невичерпності існуючих прав і свобод (стаття 22); означає, що в майбутньому Конституція України доповнюватиметься положеннями, в яких фіксуватимуться нові права і свободи людини і громадянина. Це пов'язано з тим, що з розвитком суспільства усвідомлюються нові й нові права і свободи, іманентно притаманні людині від народження або необхідні для повнокровної участі громадянина в суспільному та державному житті. На певному етапі вини-

кає необхідність їх фіксації в Основному Законі з метою їх гарантування, забезпечення надійного захисту з боку держави [17].

8. Принцип заборони обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина, крім випадків, передбачених Конституцією України (ст.64). Поділ прав та обов'язків на права й обов'язки людини і права та обов'язки громадянина пов'язаний з тим, що для сучасного суспільного ладу є дуалізм громадянського і політичного суспільства. Як член громадянського суспільства людина рівноправна з усіма іншими, а як член політичного суспільства вона рівноправна лише з тими, хто, як і вона, належить до даної держави.

Отже, автор погоджується з думкою вчених, щодо визначення й зазначає, що під конституційно – правовим статусом особи розуміють загальні, основоположні начала, за допомогою яких у Конституції визначаються основні права, свободи і обов'язки людини й громадянина, а також гарантії їх здійснення, тобто можливість мати, володіти, користуватися і розпоряджатися економічними, політичними, культурними та іншими соціальними цінностями, благами; користуватися свободою дій і поведінки в межах конституції та інших законів. Конституційно-правовий статус як категорія сучасного конституційного права може інтерпретуватися як система закріплених Конституцією та законами України фундаментальних і невідчужуваних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, а також сукупність повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб у різних сферах суспільних відносин, що регулюються галузями публічного та приватного права.

Конституція України, при висвітленні конституційно-правового статусу людини й громадянина спирається на ліберальну концепцію прав людини.

Література:

1. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. // Верховна Рада України; Конституція, (відомості Верховної Ради України (ВВР)), 1996, № 30, ст. 141); {Текст Конституції України відповідає тек-

сту, що існував до внесення змін Законом «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-iv від 08.12.2004}; – Тлумачення від 25.01.2012, підстава v003p710-12. – Режим доступу: – <http://zakon2.rada.gov.ua>.

2. Закон України «Про ратифікацію Конвенції прав та свобод людини 1960 року» // *Голос України*. – 1997. – 24 липня. – [Електронний ресурс] – [Режим доступу]: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

3. Закон України «Про громадянство України» . – [Електронний ресурс] – [Режим доступу]: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

4. Венгеров А. Б. Теория государства и права : учеб. для юрид. вузов / А. Б. Венгеров. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Омега-Л, 2006. – 608 с.

5. Годованець В. Ф. Конституційне право України: Навч. посіб. – К: МАУП, 2005. – 360 с.

6. Гулиев В.Е., Рудинский Ф.М. Социалистическая демократия и личные права. – М.: Юрид. лит., 1984. – с. 79.

7. Конституційне (державне) право зарубіжних країн: Навч. посіб. / За ред. В.М. Бесчастного. – К.: Знання, 2008. – 467 с.

8. Кравченко В. В. Конституційне право України: Навчальний посібник.-Вид. 3-тє, виправл. та доповн.- К.: Атіка, 2004-512 с.

9. Крестовська Н. М. Теорія держави і права: Елементарний курс / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева. – 2-ге вид. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. – 432с.

10. Ладиченко В.В.. Конституційні основи правового статусу особи // *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України* . Вип. 165. Ч2. – К. : 2011.

11. Лазарев В. В. Теория государства и права : учебник для вузов / В. В. Лазарев, С. В. Липень. – 4-е изд., испр. и доп. – М. : Юрайт ; ИД Юрайт, 2010. – 634 с.

12. Основи держави і права України [Текст] : підручник / В. Л. Ортинський [та ін.]. – К. : Знання, 2008. – 583 с. .

13. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: Підручник. – К.: Правова єдність, 2010. – 432 с.

14. Серьогін В.О. Конституційний принцип гласності у діяльності органів

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто актуальне питання, що стосується принципів правового статусу людини і громадянина за законодавством України, аналізується чинне законодавство і розглядається питання, що стосується офіційного закріплення в Конституції України.

SUMMARY

In the article a topical question is examined in relation to principles of legal status man and citizen on the legislation of Ukraine, a current legislation is analysed and a question is examined, in respect of the official fixing in Constitution of Ukraine.

державної влади України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.02 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 1999. – С. 11 – 12.

15. Совгіря О. В. Конституційне право України. Повний курс [Текст] : навч. посіб. / О. В. Совгіря, Н. Г. Шукліна. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 544 с.

16. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2007. – 768 с.

17. Тодика Ю., Серьогін В. Конституційний принцип гласності як гарантія основних прав і свобод громадян // Право України. – 1998. – № 6.

18. Томкіна О. Принцип гласності процедури прийняття правових актів Кабіне-

ту Міністрів України / О. Томкіна // Право України. – 2004. – № 9. – С. 28–29.

19. Червонюк В. И. Теория государства и права : учебник / В. И. Червонюк. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 704 с.

20. Шаптала Н. К. Конституційне право України [Текст] : [навч. посіб.] / Шаптала Н. К., Задорожня Г. В. – Запоріжжя : Дике Поле, 2012. – 479 с

21. Шукліна Н. Г. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії і практики) : монографія / Н. Г. Шукліна. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 312с.

22. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Т. 5: П–С. – К. : Укр. енцикл., 2003. – 736 с.